

УДК 343.3592:343.21.009.12(477)

В. М. Шевчук, старший викладачОдеський національний університет імені І. І. Мечникова
кафедра кримінального права, кримінального процесу і криміналістики
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ПРОБЛЕМИ КОНКУРЕНЦІЇ БЛАНКЕТНИХ ДИСПОЗИЦІЙ В ПОДАТКОВИХ ЗЛОЧИНАХ

У світлі положень статті 4 Кримінального кодексу України (надалі — КК) в статті досліджено «взаємовідносини» бланкетних диспозицій ст. 212 КК із бланкетними диспозиціями та відповідними положеннями пп. 169.1.1 п. 169.1 ст. 169 Податкового кодексу України (надалі — ПК).

Визначені формально-логічні та кваліфікаційно-фактичні складнощі побудови досліджених бланкетних диспозицій та пріоритетні напрямки урегулювання цих проблем

Ключові слова: час вчинення злочину, конкуренція бланкетних диспозицій, прожитковий мінімум, неоподатковуваний мінімум доходів громадян, податкові злочини

Екстенсивний розвиток системи економічних правовідносин передбачає поступове системне узгодження взаємопов'язаних фундаментальних складових елементів, що повинно знаходити своє відображення, в першу чергу, в правовій регламентації.

В цьому зв'язку виникає низка проблем законотворчого та правозастосовного характеру, вирішення яких повинно врегулювати існуючі юридичні неузгодженості, в тому числі міжгалузеві протиріччя між окремими нормами права кодифікованих нормативно-правових актів.

Певної актуальності у світлі окресленої проблематики набуває дослідження співвідношення окремих нормативно-правових положень кримінального та податкового законодавства.

На підставі проведених досліджень нами було встановлено, що норми КК і норми ПК у певній мірі конкурують між собою, але з огляду на загальний аналіз визначальних принципів КК, в деяких випадках можна стверджувати про наявність і відповідних колізій правових норм між окремими положеннями цих кодифікованих законодавчих актів, зокрема в частині правової оцінки податкових злочинів [1, ст. 212; 2].

Дослідженню проблемних питань конкуренції та колізії кримінально-правових норм в свій час приділяли увагу такі вчені, як О. К. Марін, В. О. Навроцький, Є. Л. Стрельцов та інші. Так, під конкуренцією норм права, наприклад, проф. О. В. Навроцький розуміє наявність кількох правових положень, які «претендують» на застосування до певного випадку [3, 385].

Конкуренція правових норм в кримінальному праві має різні відображення і класифікується за різними критеріями. В якості критеріїв класифікації вітчизняні вчені пропонують обрати характер взаємозв'язку між правовими нормами, викладеними у конкуруючих статтях закону, який може виявлятися у підпорядкуванні передбачених ними норм за змістом та за обсягом [4, 73–99].

Аналіз основних положень запропонованої класифікації свідчить про наявність досить детальної характеристики внутрішніх системних взаємозв'язків

між окремими нормами всередині самого КК. При цьому в поняття конкуренції норм кримінального права не включаються питання, пов'язані із характеристикою зовнішніх взаємозв'язків, тобто взаємозв'язків між нормами КК з іншими нормативно-правовими актами.

Ці зовнішні взаємозв'язки між нормами КК можуть мати різні рівні, різний правовий характер та різне юридичне значення. Якщо ці взаємозв'язки відповідають принципу системності і міжгалузевій узгодженості, то в такому випадку можна говорити про міжгалузеву конкуренцію норм права. В тому разі, якщо на різних рівнях між нормами КК та нормами інших нормативно-правових актів наявні очевидні чи то приховані суперечності, то слід говорити про наявність міжгалузевої колізії норм права.

Поняття юридична колізія у вузькому розумінні тлумачиться як формальна суперечність усередині правової системи. На більш загальному рівні під колізією розуміється суперечність між «сущим» і «належним», тобто між позитивним законом і природним правом [5, 293].

Поняття колізії в кримінальному праві звичайно використовується в аспекті визначення того, статті яких нормативно-правових актів мають пріоритет при правозастосуванні [3, 386].

Погоджуючись в цілому із цією правовою позицією, слід звернути увагу на відмінності її відображення в контексті визначення розміру шкоди залежно від часу вчинення податкового злочину.

Як зазначалося нами раніше, розрахунок розміру шкоди внаслідок вчинення податкового злочину має свої специфічні відмінності [6, 204–205].

В першу чергу, це пов'язано із тим, що диспозиція ст. 212 КК є бланкетною. По-друге, відсилаючи до іншого нормативно-правового акту, яким в даному випадку є ПК, остаточний розрахунок гривневого еквіваленту цієї шкоди потребує застосування декількох відсильних норм в системі норм самого ПК. І врешті-решт, самі норми ПК, які використовуються для визначення розміру податкової соціальної пільги (надалі — «п. с. п.») в її гривневому еквіваленті є також бланкетними, оскільки відсилають до норм бюджетного законодавства.

Відомо, що бланкетні диспозиції бувають різного рівня. В зв'язку з цим бланкетні диспозиції ст. 212 КК є, на нашу думку, бланкетними диспозиціями першого рівня, оскільки взаємопов'язують норми кримінального права і норми податкового права. Запроваджена в КК динамічна модель системи розрахунків гривневого еквівалента завданої злочином шкоди в цілому, в межах даного дослідження не обговорюється. Тому диспозиції ст. 212 КК і диспозиції тих статей ПК, які містять визначення поняття неоподаткованого мінімуму доходів громадян (надалі — «н. м. д. г.»), на нашу думку, є конкуруючими нормами права. В даному випадку відсутні будь-які суперечності між нормами різних галузей права.

Бланкетні диспозиції пп. 169.1.1 п. 169.1 ст. 169 ПК, умовно кажучи, є бланкетними диспозиціями вже другого рівня, по відношенню до диспозицій ст. 212 КК і податкових злочинів, оскільки взаємопов'язують норми кримінального права з нормами бюджетного права через норми податкового права. Саме на цьому етапі взаємозв'язків і виникає міжгалузєва колізія, яка вбачається в наступному.

Згідно пп. 169.1.1 п. 169.1 ст. 169 ПК «п. с. п.» розраховується у відсотковому відношенні до прожиткового мінімуму для працездатної особи (надалі — «п. м. п. о.») (у розрахунку на місяць), встановленого законом станом на 1 січня звітного податкового року.

Ця норма ПК є бланкетною і вимагає застосування положень бюджетного законодавства, а саме визначення розміру «п. м. п. о.», встановленого Законом України про Державний бюджет України на поточний рік.

Проте, «п. м. п. о.» — це грошова величина, яка має динамічне значення і збільшується декілька разів на рік, що видно з аналізу відповідних положень законодав-

ства України про Державний бюджет України на 2004–2012 роки. Не є виключенням в цьому розумінні і поточний 2013 рік.

Так, в 2013 році розмір 1 «п. м. п. о.» встановлюється у сумі 1147 гривень — з 1 січня; а в сумі 1218 гривень — з 1 грудня [7, ст. 7]. Проте таке збільшення має юридичне значення виключно для цілей бюджетного законодавства, в тому числі визначення розмірів різноманітних соціальних виплат. Зазначена градація не має юридичного значення для цілей застосування податкового законодавства, в частині визначення розміру «п. с. п.», а відтак «автоматично» втрачає будь-яке юридичне значення для цілей застосування норм кримінального законодавства, оскільки їх застосування обмежене дією норми податкового права.

Саме в цьому і полягає суть міжгалузевої правової колізії, оскільки, на нашу думку, — не можуть норми податкового законодавства обмежувати застосування норм кримінального законодавства!

Суперечливість цієї колізії має й більш значні наслідки з огляду на положення, закріплені в ч. 2 ст. 4 КК. Так, відповідно до цієї норми права злочинність і караність, в тому числі й інші кримінально-правові наслідки діяння повинні визначатися законом про кримінальну відповідальність [1, ст. 3], що діяв на час вчинення цього діяння. Для цього необхідно точно визначити час його дії.

Дія кримінального закону обмежується в часі сукупністю наступних чинників: 1) набуттям нормативно-правовим актом законної чинності; 2) припиненням юридичної дії закону; 3) зворотною дією закону [8, 29].

Залишаючи поза увагою питання набуття і припинення чинності нормативно-правовими актами про кримінальну відповідальність, слід звернути увагу на зворотню дію закону в часі [1, ст. 5]. Згідно ч. 1 ст. 5 КК закон про кримінальну відповідальність, що пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, має зворотню дію у часі, тобто поширюється на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності.

За таких обставин, чинна норма бюджетного законодавства, яка збільшує розмір «п. м. п. о.» з 1 грудня 2013 року повинна бути застосована під час розрахунку складоутворюючого і кваліфікованого розміру шкоди, завданої вчиненим податковим злочином, оскільки може безпосередньо пом'якшити відповідальність винної особи або в будь-який інший спосіб поліпшити її правове становище.

Така позиція відповідає загальновідомому ще зі стародавніх часів принципу «ultima ratio», відповідно якому кримінальне право є «останнім засобом», який, на думку проф. Є. Л. Стрельцова, повинна мати у своєму арсеналі будь-яка цивілізована країна для подолання найбільш суспільно небезпечних діянь [9, 105].

Таким чином, ті діяння, які можна було б декриміналізувати, або застосувати інші пом'якшуючі для винної особи наслідки, із урахуванням міжгалузевих зв'язків кримінального і бюджетного законодавства, залишаються криміналізованими внаслідок обмежень, встановлених податковим законодавством.

Більш рельєфно наведені положення можуть бути викладені в таблиці розрахунків 1 «н. м. д. г.» відповідно до положень чинного ПК.

Як відомо, розрахунок 1 «н. м. д. г.» здійснюється залежно від 50 % «п. м. п. о.» [10, розд. XX підрозд. 1 п. 5, розд. XIX п. 1 абз. 7, розд. IV ст. 169 п. 169.1 пп. 169.1.1], станом на 1 січня встановленого законодавством про Державний бюджет України на поточний рік [7, ст. 7 ч. 1 абз. 3]. За аналогічною схемою, на нашу думку, слід здійснювати розрахунок 1 «н. м. д. г.» і в інші бюджетні періоди, тобто не лише станом на 1 січня поточного року, але й станом на перше число відповідного місяця, в якому відбувається збільшення «п. м. п. о.» згідно норми статті Закону України про Державний бюджет України на поточний рік. З огляду на це розмір 1 «н. м. д. г.» для цілей кримінального законодавства буде збільшуватися залежно від 1 «п. м. п. о.», встановленого в бюджетному законодавстві, і лише схематично розрахованого відповідно до положень податкового законодавства. Результати розрахунків наведені в таблиці.

Таблиця

Розрахунок розміру 1 «н. м. д. г.» за 2011–2013 роки (грн.)

Число, місяць	Рік		
	2011	2012	2013
01.01	470,50	536,50	573,5
01.04	480	547	*
01.07	*	551	*
01.10	492,50	559	*
01.12	502	567	609
Підстава	[11, ст. 21 ч. 1 абз. 3]	[12, ст. 12 ч. 1 абз. 3]	[7, ст. 7 ч. 1 абз. 3]
	[10, ст. 169 п. 169.1, пп. 169.1.1, Розд. XIX п. 1 абз. 7, Розд. XX підр. 1 п. 5]		

З огляду на дані, наведені в таблиці, та із урахуванням положень примітки ч.ч. 1–3 ст. 212 КК, відповідальність за податковий злочин, вчинений після 1 січня 2013 року, може наставати в разі фактичної несплати податків у сумі:

- 573500 грн. — за ч. 1 ст. 212 КК;
- 1720500 грн. — за ч. 2 ст. 212 КК;
- 2867500 грн. — за ч. 3 ст. 212 КК,

а за податковий злочин, вчинений після 1 грудня 2013 року, — у сумі:

- 609000 грн. — за ч. 1 ст. 212 КК;
- 1827000 грн. — за ч. 2 ст. 212 КК;
- 3045000 грн. — за ч. 3 ст. 212 КК.

Отже, ті діяння, які можуть кваліфікуватися як податковий злочин з 1 січня по 30 листопада 2013 року, з 1 грудня 2013 року, наприклад, за ч. 1 ст. 212 КК за ознаками вчинення податкового злочину можуть і не кваліфікуватися. Так само і ті діяння, які за аналогічний період могли би кваліфікуватися за ч. 2 і ч. 3 ст. 212 КК, за наступний період можуть кваліфікуватися за ч. 1 і ч. 2 ст. 212 КК відповідно, що значно покращує становище підозрюваної або винної особи, та, в свою чергу, відповідає положенням ст. 4 і ст. 5 КК.

Наведене обґрунтування наявності суперечливих міжгалузевих взаємозв'язків свідчить про нівелювання окремих положень ст. 4 КК в частині розрахунку розміру шкоди, завданої вчиненням податкового злочину [1, ст. 212], по відношенню до положень пп. 169.1.1 п. 169.1 ст. 169 ПК.

Це обумовлює необхідність здійснення подальших досліджень в напрямку розробки науково-правового обґрунтування усунення існуючих міжгалузевих колізій та приведення системи міжгалузевих бланкетних диспозицій окремих правових норм у стан конкурентоспроможності.

Здійснений правовий аналіз міжгалузевих зв'язків норм кримінального, податкового та бюджетного права в частині кваліфікації податкових злочинів дозволяє зробити наступні висновки:

1. Конкуренція правових норм притаманна нормам кримінального законодавства. За наявності бланкетних диспозицій конкуренція бланкетних норм обмежується положеннями, закріпленими в Особливій частині КК.

2. Конкуренція бланкетних норм Особливої та Загальної частини КК може утворювати міжгалузеві колізії з іншими нормативно-правовими актами різної ієрархії та видів.

3. Протиріччя бланкетних диспозицій поза нормами, регламентованими Особливою частиною КК, можуть бути усунені шляхом доктринального, нормативного тлумачення або системного міжгалузевого вдосконалення взаємопов'язаних норм бланкетного законодавства.

4. Усунення двозначності в тлумаченні норм права, що містять бланкетні диспозиції, та усунення міжгалузевих колізій кримінально-правових норм та норм права

інших галузей, необхідно здійснювати шляхом внесення змін до відповідних кодифікованих нормативно правових актів.

5. При правовій оцінці злочинних діянь пріоритет перед усіма видами бланкетних диспозицій мають положення Загальної частини КК.

6. Приведення у відповідність окремих бланкетних диспозицій ст. 212 КК у взаємозв'язку з банкетними диспозиціями пп. 169.1.1 п. 169.1 ст. 169 ПК у відповідність до положень ст. 4 КК можна здійснити шляхом внесення змін до п. 5 підрозд. 1 Розділу XX ПК, доповнивши зазначені положення після слів «...відповідного року...» словами «...та відповідного місяця».

7. Для врегулювання міжгалузевих колізій необхідно створити методологічні засади запровадження та розроблення проекту нормативно-правового акту, яким визначити правила конкуренції кримінально-правових норм та порядок усунення колізій при їх застосуванні.

Таким чином, приведення у відповідність до положень Загальної частини КК бланкетноутворюючого кримінального законодавства, в першу чергу того, що передбачає відповідальність за податкові злочини, на нашу думку, є основним напрямком вдосконалення кримінального законодавства України в умовах розвитку системи ринкових взаємовідносин.

Література

1. Кримінальний кодекс України: Схвалений Верховною Радою України 05. 04. 2001 р. № 2341–03 // ВВР. — 2001. — № 25–26. — Ст. 131.
2. Шевчук В. М. Законодавчі колізії в динаміці співвідношення кваліфікації та покарання за податкові злочини // Правова держава. — Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова. — 2010. — № 12. — С. 288–297.
3. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: Навч. посібник. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 704 с.
4. Марін О. К. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм. — К.: Атіка, 2003. — 224 с.
5. Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. — Вид. 2-е. — Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. — 432 с.
6. Шевчук В. М. Проблеми удосконалення застосування покарання у вигляді штрафу в період визначних соціальних перетворень // Правова держава. — Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова. — 2012. — № 15. — С. 203–208.
7. Про Державний бюджет України на 2013 рік: Закон України від 06. 12. 2012 р. № 5515-VI // Офіційний вісник України. — 2012. — № 97. — С. 23. — Ст. 3903.
8. Уголовное право Украины: Общая часть: Учебник / Отв. ред. доктор юрид. наук, профессор Е. Л. Стрельцов. — Х.: Одиссей, 2009. — 344 с.
9. Стрельцов Е. Л. Деякі роздуми про правову сутність та соціальні завдання кримінального права // Право України. — 2010. — № 9. — С. 102–109.
10. Податковий кодекс України: Схвалений Верховною Радою України 2 грудня 2010 року № 2755-VI // ВВР. — 2011. — № 13–14, 15–16, 17. — Ст. 112.
11. Про Державний бюджет України на 2011 рік: Закон України від 23. 12. 2010 р. № 2857-VI // ВВР. — 2011. — № 7–8. — Ст. 52.
12. Про Державний бюджет України на 2012 рік: Закон України від 22. 12. 2011 р. № 4282-VI // Офіційний вісник України. — 2011. — № 100. — Ст. 3696.

В. Н. Шевчук, старший преподаватель

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ПРОБЛЕМЫ КОНКУРЕНЦИИ БЛАНКЕТНЫХ ДИСПОЗИЦИЙ В НАЛОГОВЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЯХ

РЕЗЮМЕ

В статье анализируются межотраслевые связи бланкетных диспозиций уголовно-правовых норм, регламентирующих ответственность за налоговые преступления, с бланкетными нормами налогового права и бюджетного законодательства.

Предлагается законодательно урегулировать вопросы конкуренции норм уголовного права, а также устранить межотраслевые коллизии бланкетных диспозиций путём внесения изменений и дополнений в Налоговый кодекс Украины

Ключевые слова: время совершения преступления, конкуренция бланкетных диспозиций, прожиточный минимум, необлагаемый налогом минимум доходов граждан, налоговые преступления